

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och samhälle
Schack som pedagogiskt verktyg

Schack – ett verktyg för vissa barn att klara skolan?

Författare: Lennart Beijer

Examinatorer:
Jesper Hall
Lars Holmstrand
Pesach Laksman

Frågan jag vill undersöka ytterligare.

Kan schackspelande vara ett bra verktyg för att hjälpa vissa barn att klara skolan bättre än de annars skulle ha gjort?

Bakgrund

I Hulstfred kommun (13500 invånare) med 7 stycken grundskolor med tillsammans ca 120 elever i varje årsklass har Schack-4-an-projektet pågått i fyra år. Samtliga elever deltar och projektet stöds av skolan. Varje säsong från och med augusti till och med maj månad besöks varje klass i snitt varannan vecka. Räknar man bort skollov och studiedagar blir det 8-9 besök i varje klass som deltar i den nationella tävlingen Schack-4-an. Jag kommer på detta sätt väldigt nära både elever och lärare. Barnen ser mig som någon sorts extralärare som ingår i skolans organisation. Varje klassbesök består av problemlösning – de olika pjäsernas värde, hur pjäserna förflyttar sig på brädet, hur man börjar ett parti schack, kort och lång rockad, hur man gör och man undviker så kallad skolmatt samt hur man gör schackmatt med dam eller torn i slutspel. Självfallet består lektionen till största delen av schackspelande – där undertecknad tillsammans med läraren ser till att alla elever får möta varandra. Eleverna växlar motståndare, vilket i sig är nyttigt för sammanhållningen i klassen. Andra halvan av säsongen blir i hög grad repetition av vad vi lärt oss och att spela så många partier som möjligt. På denna Schack-4-an-nivå innebär nämligen varje spelat parti schack att man ökar förståelsen av spelet.

Metod

Under dessa fyra år har jag gjort massor med observationer och fått många synpunkter och reflektioner från pedagoger och föräldrar. Pedagoger berättar om hur enskilda elever har utvecklats och föräldrar imponeras av att deras barn kan sitta still och fokusera på schackspelet. I samband med att jag fått ”privilegiet” att delta i den första Schackpedagogiska kursen på Högskolenivå i Sverige har jag haft anledning att skriva ner observationerna så som jag minns dem. Ytterst få lärare har kunnat spela schack och därför varit lite rädda att själva sköta träningen. Efter fyra år kan även lärarna spela schack på den nivå fyrorna befinner sig. I samarbete med skolan har många lärare deltagit i steg1 och steg2-kurserna som letts av Riksinstruktören Jesper Hall.

Dessa samlade reflektioner ligger till grund för detta Pilotprojekt.

Det handlar alltså i hög grad om sociala effekter som dels går att läsa om i Lars Holmstrands –Schack i skolan – en liten forskningsöversikt (2011) och i Hallandsprojektet – Schack i skolan,slutrapport VT 2011.

Projektresultat

Lärare, föräldrar och schackledare tror att schackspelande kan ha positiva effekter på enskilda elevers resultat i skolan.

Den vanligaste synpunkten/reflektionen från förvånade och överraskade föräldrar är ”att deras son kan fokusera på en sak i hela 20 minuter”. Denna gåva hos sonen (oftast en son faktiskt – det verkar inte som denna förvåning är lika utbredd vad gäller döttrarna?)

Denna vanliga synpunkt är också lite av grunden till att schack blir så populärt bland föräldrarna. De får se något nytt och positivt hos sitt barn.

Och vi schackledare, som står i direkt kontakt med lärare och föräldrar får ny energi att fortsätta besöka skolorna och lära barnen att spela schack.

En annan intressant observation, som både föräldrar och pedagoger varje säsong berättar för ledarna är att en elev överraskar mycket positivt. Eleven har vissa svårigheter i skolan men blir snabbt en av de mest intresserade eleverna, när det gäller att spela schack. Detta ger i sin tur ett ökat självförtroende, som rimligtvis smittar av sig på övriga ämnen i skolan. Det är en fråga som vore intressant att forska vidare omkring.

Schack-4-an är en fantastisk nationell tävling, som stärker både enskilda elever och sammanhållningen i den egna klassen. Det är förmodligen enda gången under skoltiden, som alla i klassen kan delta och dessutom med lika förutsättningar. Målsättningen att tillsammans gå vidare till Riksfinalen skapar ett osynligt kitt för sammanhållningen i klassen. När jag träffar personer som bor i de olika orterna Virserum, Järnforsen, Målilla, Mörlunda, Vena, Silverdalen och centralorten Hultsfred, som inte är lärare, men som ändå har bra koll på hur ortens skola fungerar, händer det varje år att någon undrar hur det fungerar i denna ”problemklass”. Det har varit diskussioner på föräldramöten, som snabbt blir kända hos ortens befolkning.

Jag brukar säga att jag inte märker dessa problem. Och det är sant. När jag besöker klassen varannan vecka är både jag och klassen helt inriktade på det schackliga. De vill helst spela mot kompisar de känner bäst, men jag och lärarna ser till att de får möta nya motståndare. På det viset blir det naturligt att man pratar med och lär känna klasskompisar, som man tidigare inte haft någon social kontakt med.

Samtidigt predikar jag att klassen är ett lag – som måste samarbeta för att nå framgång. De bästa eller rättare sagt de mest intresserade eleverna måste hjälpa de mindre intresserade. Detta resonemang slår till sist rot – och blir grundtänket i klassen.

”Svåra”, ”besvärliga” klasser har utvecklats till riktigt bra klasser, som efter ett halvårs schackspelande lyckas placera sig bra i Schack-4-ans Riksfinal! Lärare, föräldrar och schackledare tror att det gemensamma schackspelandet spelar en viktig roll för denna förändring.

Det är sannolikt svårt att leda i bevis att just schack skulle ha denna sociala funktion. Däremot bör det ur skolans synpunkt vara intressant. Kan man ibland nå framgång med enskilda elever och hela klasser är det riskfritt att använda tid i skolan för schackspelande. Schack i skolan kan aldrig vara skadligt och när det gäller kostnader är dessa noll eller ytterst minimala. För en lekman på skolans område är det, med de erfarenheter som idag finns svårt att begripa varför inte skolans högsta ledningar mer aktivt förespråkar mer schack i skolan.

Sannolikt ligger det stora ansvaret på oss lokala schackledare och Sveriges Schackförbund att hitta bra former för att fler skolor skall anamma schack som både socialt verktyg och som ett sätt att underlätta matematik och inläring av andra skolämnen.

Det behövs förstås mer forskning i vilka möjligheter just schack kan ha i skolan.

Hela skolan.

Mina undersökningar har handlat om schackets påverkan på enskilda elever och på den för året aktuella 4-an.

Om schackspelande påverkar i dessa fall, ligger det nära till hands att ett utbrett schackspelande påverkar hela skolan. Efter fyra års verksamhet kan alla elever i mellanstadiet spela schack, ibland också årsklass 3. De mindre barnen ser fram mot att få börja spela schack. Efter fyra år med Schack-4-an kan de flesta lärarna de grundläggande reglerna i schack även om de ofta säger att de inte kan spela schack.

Skolan får sakta men säkert en inriktning med allt mera av schackliga aktiviteter. Både pedagoger, föräldrar, elever och förstås intresserade farföräldrar pratar och spelar schack. Det vore givetvis mycket intressant med en studie på Skolnivå. Förfrågningsunderlaget skulle omfatta alla som på något sätt är inblandade i skolan. I underlaget bör finnas frågor som handlar om schack som verktyg för sociala relationer, integration mellan olika elever, föräldrar och anhörigas engagemang och hur lärarna upplever eventuella förändringar i klassen. Underlaget skall också undersöka schackspelandets eventuella påverkan på matematik och övriga skolämnen.

För att en sådan undersökning skall bli lyckad skall ett förfrågningsunderlag göras tidigt på höstterminen och någon gång i juletiderna samt på våren innan skolan slutar innan sommaren. Det handlar om ett brett underlag med många personer inblandade.

Pilotprojektet med enskilda elever, pedagoger och föräldrar blir en viktig grund för den större undersökningen med hela skolan.

Varför just schack ?

Denna eventuellt positiva påverkan på enskilda barn, skolklassen och hela skolan kanske kan uppnås med annat verktyg än schack? Vilken verksamhet som helst, som alla elever kan delta i är förstås intressant för skolans pedagogik. Men det är väldigt svårt att hitta verksamheter där alla, och då menar vi alla, barn kan delta. Fotboll, handboll, bandy och hockey eller innebandy, orientering är trevliga verksamheter men kan inte omfattas av alla elever gemensamt. I schack har flickor och pojkar, invandrarbarn liksom elever med funktionshinder lika möjligheter! Det är möjligt att andra brädspel skulle kunna fylla samma funktion som schack – men schack uppfattas som mer etablerat, finns i alla länder på klotet, har nationella tävlings- och ratingssystem.

Schack har också den fördelen att det är billigt och inte fordrar speciella kläder eller lokaler. Schackbrädet kan plockas fram snabbt när man ibland får tid över på lektionerna.

Den nationella tävlingen Schack-4-an har ett regelsystem som gynnar klasser som håller ihop samtidigt som regelsystemet missgynnar de klasser ”som bara låter de bästa spela”.

Vi kan nog vara överens om att schack har väldigt bra förutsättningar att bli ett pedagogiskt verktyg i våra skolor. Schack fungerar också med stor säkerhet som en viktig social funktion mellan eleverna.

De synpunkter/reflektioner jag fått mig tilldels ligger som grund i varje mer vetenskaplig undersökning. Dessa reflektioner är allmänna och grundläggande. Det svåra ur vetenskaplig synvinkel torde vara att hitta bra jämförelseobjekt. När man jämför årsklasser och skolor kan det vara fler variabler som gör att just den klassen eller skolan når bra resultat i matematik eller andra skolämnen. Samma sak gäller den sociala integrationen i olika klasser. Ingångsvärdena kan vara väldigt olika och det är sannolikt på det viset att schackspelare stärker den redan från början starkare klassen mest. Men schack kan ändå vara ett effektivt verktyg för en klass med svaga ingångsvärden. Den kanske lyfter sig mer i procentuell jämförelse än klassen med bra ingångsvärden.

Konkreta exempel på schackets betydelse för enskild elev och för hela klassen.

Utöver den allmänna bilden av schack som ett socialt kitt på olika nivåer i skolan vill jag lyfta fram några konkreta exempel mer i detalj. Det första handlar om en enskild elev vid en av kommunens små skolor. Hen deltog i hela schack-4-an-processen från sept till och med maj. Klassen tog sig inte vidare till riksfinalen men i skolans mästerskap lyckades hen vinna och bli skolmästare. Jag kommer ihåg hur överraskade och glada lärarna var. Av någon anledning var hen inte alls någon stjärna i skolarbetet. Tvärtom fanns anledning att vara lite oroad för denne elev. Men de strålande schackresultaten blev vändningen. Det ordinarie skolarbetet blev plötsligt lättare!

Det andra exemplet handlar om sammanhållning och socialisation i hela klassen.

Problemklassen var känd i hela samhället. Man visste inte hur man skulle hantera eleverna och få ordning i klassen. Invånare i denna ort sa rätt ut till mig att det var en besvärlig klass och alla verkade uppgivna. Men schack-4-an förändrade situationen. Läraren för klassen tog tag i problemen och använde i hög grad schackspelandet som verktyg. Vi såg tillsammans till att eleverna i klassen fick spela mot samtliga klasskompisar – inte bara de som de brukade leka med. Efter schack-säsongen, som blev mycket lyckad kunde läraren och skolan i sin helhet konstatera att den tidigare problemklassen utvecklats till ett föredöme! Nu var klassen en helhet och sammanhållningen och klasskänslan var mycket hög!

Självklart innebär sådana här utvecklingsmönster både för enskilda som gruppen att schack som verktyg i skolarbetet ökar.

Dessa observationer stämmer överens med Lars Holmstrands – En liten forskningsöversikt (2011) Schack i skolan.

Avslutning

Mycket tyder på att det finns positiva effekter med schackspelare i våra skolor. Satsningen på Schack-4-an, med dess inriktning att alla i klassen skall delta, ger anledning till många frågor både för skolledning och Sveriges Schackförbund. Är det som många tror, inte bara roligt med schack, utan också effektivt när det gäller resultat i skolan? Forskningen ligger ännu i sin linda men de positiva tecknen vi kan se av schackspelare i skolan borde redan idag intressera både skolan och politiken. Några negativa effekter går knappast att hitta. Svårigheten verkar vara hur man skall kunna motivera att simpelt schackspelare får en viktig roll i skolarbetet. Schack är ett brädspel av många – hur kan ett sällskapsspel vara ett betydelsefullt verktyg i en så viktig verksamhet som skolan?